

بررسی اقتصاد خانواده با الگوپذیری از سیره‌ی عملی حضرت زهرا

کبری کوهستانی^۱

چکیده

با توجه به منویات مقام معظم رهبری در مورد اجرای اقتصاد مقاومتی در جامعه اسلامی؛ لازم است که این موضوع در تمام ابعادش مورد بررسی قرار گیرد و یکی از ابعاد مهم آن مدیریت اقتصاد خانواده است. خانواده مهمترین رکن تشکیل دهنده جامعه می‌باشد و شامل زن، مرد و فرزندان است. روش مدیریت اقتصاد خانواده در جوامع مختلف تفاوت دارد. در کشور اسلامی ما، در این زمینه الگوهای مناسبی وجود دارد و زن در برطرف کردن نیازهای اقتصاد خانواده و مبارزه با بحران آن نقش مهمی ایفا می‌کند. در این مقاله با الگوگیری از سیره عملی حضرت زهرا (س) به بررسی نقش زنان در اقتصاد خانواده می‌پردازیم و سیره عملی حضرت زهرا(س) را در مدیریت اقتصاد خانواده از چهار منظر، قبل از ازدواج، زمان ازدواج، بعد از ازدواج، عبادات و اذکار، مورد بررسی قرار می‌دهیم.

کلیدواژه‌ها: اقتصاد خانواده؛ حضرت زهرا(س)؛ خانواده؛ زن

مقدمه

اقتصاد خانواده به معنای چگونگی سامان دهی و مدیریت منابع خانه است.^۲

خانواده سازمانی است که تولید و توزیع کالاهای مورد نیاز را فراهم می‌سازد، از سوی دیگر چون خانواده مصرف‌کننده کالا و خدمات تولید شده در جامعه است از این رو روش صحیح استفاده از کالاها و خدمات میدان بهره‌وری را بالا می‌برد و هدر رفتن امکانات جلوگیری می‌کند. اگر فرهنگ قناعت و صرفه جویی رعایت شود و این امر مهم به فرزندان آموزش داده شود این فرهنگ به سطح جامعه تسری می‌یابد و نیروهای انسانی در سطوح مختلف اداری، صنعتی، کشاورزی و غیره به سوی حیف و میل بیت المال و سرمایه‌های ملی، خیز بر نمی‌دارد.

وزن بدون مناقشه به عنوان یکی از ارکان اساسی خانواده در این سازماندهی و مدیریت، نقش اساسی را ایفا می‌کند چون جایگاه مادری و همسری، عمده‌ی منابع مصرف را به زن می‌سپارد و انتظار می‌رود که او بتواند با سازماندهی و مدیریت صحیح بین درآمد و مصرف، توازن برقرار کند و با برنامه‌ریزی و اجرای صحیح در رشد و توسعه‌ی اقتصاد خانواده نقش مؤثر ایفا نماید. از آن جا که جدول بازدهی اقتصاد خانواده در تنظیم نمودار رشد و توسعه اقتصادی جامعه و برنامه‌های کلان بخش‌های مختلف دولتی و خصوصی تأثیر به سزا دارد، می‌توان گفت که زنان در واقع نقش کلیدی در استفاده‌ی بهینه از

^۱ دانشجوی کارشناسی ارشد حوزه علمیه کوثر، kobra_kohestani93@gmail.com

^۲ اسحاقی، زنان و اقتصاد خانواده، ص ۲۸.

منابع را دارند. منابع در این جا شامل، زمان، پول یا درآمدهای دیگر می‌باشد و مدیریت منابع خانواده از وظایف اصلی زنان است.

زن امروز دنیا الگو می‌خواهد اگر الگوی او فاطمه زهرا باشد کارش عبارت است از فهم درست؛ هوشیاری در درک موقعیت‌ها و انتخاب بهترین کارها و فداکاری و ایستادن پای همه چیز برای انجام تکلیف بزرگی که خدا بر دوش انسان‌ها گذاشته است.

با توجه به منویات مقام معظم رهبری در مورد اجرای اقتصاد مقاومتی در جامعه اسلامی؛ ضروری است که این موضوع در تمام ابعادش مورد بررسی قرار گیرد و از آنجا که اقتصاد خانواده یکی از ابعاد مهم آن است، پرداختن به آن از اهمیت فراوانی برخوردار است، چون اجرای اقتصاد مقاومتی در جامعه متأثر از مدیریت صحیح اقتصاد، در واحدهای تشکیل دهنده آن یعنی خانواده است. که مجریان اصلی آن زنان هستند.

و اهمیت الگوپذیری بانوان در اقتصاد خانواده از حضرت زهرا برای این است که در دنیای مصرفی امروز، مروجان فرهنگ مادی‌گری سعی دارند که با نام ایجاد تحول اجتماعی و اقتصادی الگوهای فاسد و پلید خویش را با نقابی از پیشرفت و تمدن به زنان جهان تحمیل کنند و به این ترتیب نه تنها به بانوان بلکه به انسان و انسانیت خیانت می‌کنند. آنها در حالی که به دروغ شعار آزادی زن را سر می‌دهند می‌خواهند او را به اسارت فرهنگ مصرفی و منحط غرب بکشند تا آسان‌تر بتوانند فرزندان و تربیت یافتگان سست عنصر چنین مادرانی را چون ابزاری بی‌اراده استثمار کنند و شرط اینکه زن بتواند در مقابل این سیل بنیان کن تهاجم فرهنگی و جنگ اقتصادی مقاومت کند این است که در ذهن خود یک الگوی روشن و واضح داشته باشد. تا خود را به آن نزدیک کند و خودش را تطبیق دهد و این همان مقاومتی است که لازم است انجام گیرد.

اسلام فاطمه زهرا(س) آن عنصر برجسته و ممتاز ملکوتی را، به عنوان الگو و اسوه برای زن معرفی می‌کند.

* در قرآن کریم حضرت فاطمه(س)، کوثر خوانده شده. کوثر یعنی دائماً فزاینده (آنچه که همیشه افزایش دهنده است) و هر کسی که آن پیام و آن معنویت را به نحوی پیش برد و اشاعه بدهد جزو همان کوثر است یعنی جزو قطرات همین کوثری است که دارد بر سر و روی مردم می‌ریزد و نازل می‌شود و تا امروز ادامه داشته و باز هم ادامه خواهد داشت.^۱

* از قول نبی اکرم (ص) نقل شده که به فاطمه زهرا فرمودند: «تو سیده و بانوی همه زنان جهان در طول تاریخ هستی و خود فاطمه زهرا(س) سوال می‌کند: "و کیف مریم" چگونه مریم سیده‌ی نساء است که در قرآن هم تصریح شده است؟ حضرت رسول اکرم می‌فرماید: مریم سیده زنان زمان خود بود و تو سیده زنان همه تاریخ هستی.»^۲

* امام حسن عسکری (ع) فرمودند: ما ائمه حجت خدا بر مردم و مادرمان فاطمه (س) حجت خدا بر ماست...^۱

۱. بانکی پور فرد، کتاب نقش و رسالت زن، ج ۴، ص ۹۹.

۲. أن تَكُونِ سَيِّدَةَ نِسَاءِ الْعَالَمِينَ...؛ طوسی، التذهیب، ج ۶، ص ۱۱۰.

* امام زمان (عج) در توفیق^۲ مبارکش از مادرشان به عنوان اسوه‌ای حسن برای خویش یاد می‌کند.^۳

پس فاطمه نه تنها الگوی یک زن و نمونه مکتب اسلام برای زنان است بلکه الگوی تمام جهانیان در ابعاد مختلف زندگی است. و ضروری است در بررسی مدیریت اقتصاد خانواده، به ساده زیستی حضرت زهرا(س)، قناعت و عزت نفسش، فقر و اختیارش، عبادت و اذکارش، در حد توانمان پردازیم.

اهداف مورد نظر در این تحقیق به تصویر کشیدن مقاطع مختلف زندگی حضرت زهرا (س)، از منظر مدیریت اقتصاد خانواده است. تا ان شاء الله بتوانیم در حد توان خود از سبک زندگی آن بانوی نمونه در مدیریت اقتصاد خانواده الگویی به محبین و پیروانش ارائه نماییم.

اگر جامعه اسلامی بتواند زنانی را با الگوی اسلامی تربیت کند یعنی الگوی زهرایی؛ زنان بزرگ و با عظمتی تربیت می‌شوند که می‌توانند دنیا و تاریخی را تحت تأثیر خود قرار دهند. زیرا زنانی که در مکتب فاطمه زهرا (س) تربیت شوند به فکر تجملات، خوشگذرانی‌ها، هوس‌های زودگذر، تسلیم شدن به احساسات بی‌بنیاد و بی‌ریشه نمی‌باشند. و پرداختن به این موارد را مثل تار عنکبوتی برپای یک انسان رهرو در مسیر کمال انسانی می‌دانند و از آنها به شدت می‌پرهیزند، و با تبعیت از حضرت زهرا(س) زندگی خانوادگی و در نهایت جامعه خود را متحول می‌کنند.

مقاله خانم زیبا فروزش؛ با عنوان «اقتصاد خانواده با الگوپذیری از سیره عملی حضرت زهرا (س)» در سال ۱۳۸۶ با بهره‌گیری از آیات و روایات و اشاره مختصر به سیره عملی حضرت زهرا نوشته شده است. ولی در این مقاله به نکات بیشتری از سیره عملی حضرت زهرا در مدیریت اقتصاد خانواده اشاره می‌شود تا این موضوع کامل‌تر و فقط از منظر سیره حضرت زهرا(س) ارائه گردد. ساختار تحقیق کتابخانه‌ای - توصیفی است.

برای الگوگیری از سیره عملی حضرت زهرا(س) در مدیریت اقتصاد خانواده، زندگی ایشان را از چهار منظر، قبل از ازدواج، مراسم ازدواج، بعد از ازدواج، عبادات و اذکار، مورد بررسی قرار می‌دهیم.

۱- زندگی حضرت زهرا (س) قبل از ازدواج

حضرت زهرا(س) در خانه رسول الله (ص) درحالی که بزرگ می‌شد و به ۵ الی ۶ سالگی می‌رسید ماجرای شعب ابیطالب پیش آمد و مسلمانان تحریم شدند، سران قریش که از پیشرفت حیرت انگیز آیین یکتاپرستی سخت نگران و ناراحت بودند، به فکر چاره افتادند. آنها تصمیم گرفتند با محاصره اقتصادی و قطع کردن شریان‌های حیاتی مسلمانان، از نفوذ و گسترش اسلام بکاهند و پیامبر و یارانش را در حصار فقر و تبعید ناپود کنند یا به سازش و تسلیم وادارند. بنابراین، عهدنامه‌ای به خط

۱. نَحْنُ حُجَجُ اللَّهِ عَلَى خَلْقِهِ وَ جَدَّتْنَا فَاطِمَةُ حُجَّةُ اللَّهِ عَلَيْنَا؛ مسعودی، الاسرار الفاطمیه، ص ۱۷.

۲. در کتب علمای شیعی به نامه‌ها و فرمان‌هایی گفته می‌شود که در زمان غیبت از طرف امام مهدی به شیعیان خود می‌رسیده است.

۳. ری شهری، دانشنامه امام مهدی، ج ۴، ص ۱۲۴.

مَنْصُورِبِنِ عَكْرَمَه و امضای هیئت عالی قریش نوشتند و آن را داخل کعبه آویختند. آنان سوگند یاد کردند تا دم مرگ بر مفاد این پیمان پایدار بمانند. مفاد عهدنامه به این شرح بود:

۱. هرگونه خرید و فروش با هواداران محمد تحریم می‌شود؛

۲. ارتباط و معاشرت با آنان ممنوع است؛

۳. کسی حق ندارد با مسلمانان ارتباط زناشویی برقرار کند؛

۴. در تمام پیشامدها باید از مخالفان محمد طرفداری کرد.

پس از این عهدنامه، ابوطالب که عموی پیامبر و حامی او بود، از تمام خویشان و اقوامش دعوت کرد تا پیامبر را یاری کنند. سپس دستور داد همه مسلمانان به دره‌ای بروند که میان کوه‌های مکه قرار داشت و به شِعْبِ ابی طالب معروف بود. شعب خانه‌های محقر و سایبان‌های مختصری داشت که مسلمانان می‌توانستند در آنجا از گزند مشرکان دور باشند. محاصره اقتصادی سه سال طول کشید. در این مدت، جوانان و مردان با خوردن یک دانه خرما در شبانه روز زندگی می‌کردند و گاهی به دلیل کمبود شدید غذا حتی همان یک دانه خرما را نصف می‌کردند بعد از خروج از شعب، وقتی که نهایت شدت روحی برای پیامبر بود، جناب ابی طالب که پشتیبان پیامبر و امید او محسوب می‌شد، و خدیجه‌ی کبری که او هم بزرگ‌ترین کمک روحی برای پیامبر به شمار می‌رفت، در ظرف یک هفته از دنیا رفتند! حادثه‌ی خیلی عجیبی است؛ یعنی پیامبر تنهای تنها شد. در این شرایط، نقش فاطمه‌ی زهرا سلام الله علیها را ببینید. البته در تاریخ این‌گونه موارد را در گوشه کنارها باید پیدا کرد و متأسفانه هیچ فصلی برای این‌طور چیزها باز نکرده‌اند. فاطمه‌ی زهرا سلام الله علیها مثل یک مادر، مثل یک مشاور، مثل یک پرستار برای پیامبر بوده است و آنجا بوده که پیامبر فرموده‌اند: فاطمه «ام ابیها» (مادر پدرش) است. این جمله مربوط به آن وقتی است که فاطمه یک دختر شش، هفت‌ساله بوده است. البته در محیط‌های عربی و در محیط‌های گرم، دختران زودتر رشد جسمی و روحی می‌کنند؛ مثلاً به اندازه‌ی رشد یک دختر ده، دوازده‌ساله‌ی امروز. خوب آیا این احساس مسئولیت نمی‌تواند برای یک جوان الگو باشد، که نسبت به مسائل پیرامونی خودش زود احساس مسئولیت کند؛ توجه به این نکات خیلی مهم است.

حضرت زهرا درس زندگی را از پدری چون پیامبر و مادری چون خدیجه آموخته است. مادری که ثروتمندترین بانوی حجاز بود و همه ثروت خود را وقف پیشرفت حق کرد و خود زندگی ساده و هم‌رنگ با محرومان را برگزید تا جامعه به برکت اسلام و پیامبر اوج گیرد و از بدبختی و سیه‌روزی و فقر مادی و معنوی نجات یابند و آنگاه که خدیجه از دنیا رفت پیامبر با سوده ازدواج کرد و سپس با ام سلمه ولی امر سازندگی و رشد فاطمه را خود بر عهده داشت و در تربیت او را به مقامی رساند که «ام سلمه می‌گوید: به خدا قسم من دختری با ادب تر و داناتر از فاطمه ندیده‌ام.» او در دامان پدری بزرگ شد که فرموده است: «من از فقر اقتصادی بر اتم نمی‌ترسم بلکه از سوء تدبیر می‌ترسم.»

نکته مورد توجه در اینجا این است که حتی اگر پدر و مادر در زندگی وضعیت اقتصادی خوبی هم دارند، نباید فرزندان خود را در ناز و نعمت بزرگ کنند، بلکه باید طوری مدیریت کنند که فرزندان‌شان توانایی روبرویی با سختی‌ها و مشکلات را

داشته باشند و مدیریت در دخل و خرج را یاد بگیرند. و بیاموزند که این دنیا مزرعه آخرت و گذرگاهی موقت است. و از امکانات زندگی باید تا می‌توانند توشه برای آخرت بگیرند.

۲- مراسم ازدواج حضرت زهرا

ازدواج آن حضرت بهترین الگو برای ازدواج آسان جوانان است.

۲-۱- خواستگاران حضرت زهرا

عبد الرحمن بن عوف و عثمان به اتفاق یکدیگر به خواستگاری رفتند عبد الرحمن بن عوف گفت اگر فاطمه را به من بدهید یک صد شتر سیاه آبی چشم که بارشان پارچه کتان مصری باشد و ۱۰ هزار دینار مهرش می‌کنم، عثمان نیز همین پیشنهاد را داشت پیامبر مشتی سنگریزه برداشت و به جانب عبد الرحمان ریخت و فرمود تو گمان می‌کنی من بنده پول و ثروت‌ام که به وسیله ثروت خود بر من فخر می‌کنی و تصمیم داری، ازدواج فاطمه را به وسیله پول بر من تحمیل کنی؟!

همین پیامبری که در مقابل ثروتمندان مقاومت می‌کرد فاطمه را به علی که جوانی پاک و سالم بود و از ثروت دنیا فقط یک شتر و یک شمشیر و یک ذره داشت داد که همان ذره به مبلغی در حدود ۵۰۰ درهم فروخته شد و صرف تمام تشریفات عروسی و جهیزیه شد.

۲-۲- مراسم خواستگاری علی علیه السلام از فاطمه سلام الله علیها

حضرت علی برای خواستگاری به خانه پیامبر آمد ایشان سر به زیر انداخته و از نهایت حیا با سرانگشتان خود زمین را لمس می‌کند و از گفتن درخواست خود خجالت می‌کشد تا این که رسول خدا سکوت را می‌شکند و از او می‌خواهد درخواستش را بر زبان آورد. علی علیه السلام در حالی که عرق شرم بر جبین مبارکش چون شبنمی بر گل نشسته بود، با خجالت و کم رویی و با جملاتی زیبا و سرشار از ادب، فاطمه سلام الله علیها را از پدرش خواستگاری کرد.^۱

وقتی رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و سلم تقاضای امیرالمؤمنان (ع) را شنید فرمود: «علی جان خواسته تو را با فاطمه در میان می‌گذارم و نظرش را پرسیده، به تو جواب می‌دهم». آن‌گاه نزد فاطمه سلام الله علیها و فرمود: «دخترم فاطمه، می‌دانی که من تو را دوست دارم و پسر عمویم علی را هم خوب می‌شناسی، که در فضل و تقوی و صدق و صفا و اخلاص هیچ کس به پای او نمی‌رسد. اینک او برای خواستگاری تو آمده است. آیا اجازه می‌دهی به او پاسخ مثبت بدهم؟^۲

مسلم است که فاطمه خواستگاران بسیاری داشت. گروهی از مهاجران و انصار و بسیاری از ثروتمندان از جمله عبد الرحمن بن عوف که ثروتمندترین مرد منطقه بود از خواستگاران فاطمه بودند.^۳ اما حضرت فاطمه زهرا (س) که شایسته‌ترین

۱. داستانی بنیسی، مراسم عروسی و معجزات حضرت زهرا، ص ۳۱، ص ۲۶.

۲. همان، ص ۲۸.

۳. شهیدی، زندگانی فاطمه زهرا، ص ۳۱، ص ۴۶.

بانوی هستی است به ملاکی جز تقوا و فضیلت، در انتخاب همسر نمی‌اندیشد؛ از این رو وقتی پدر بزرگوارش نظر او را درباره ازدواج با علی (ع) جويا شد. سکوت سراپای فاطمه (س) را فرا گرفت و از شرم و حیا هیچ نگفت. پیامبر خدا رضایت دخترش را از حالت او دریافت و در حالی که خنده نمکینی بر لبانش نقش بسته بود، علی را از سکوت فاطمه که در حقیقت نشانه رضایت او بود خبر داد. ^۱ پیامبر با لبی خندان گفتند: یا علی! آیا برای عروسی چیزی داری؟ پاسخ داد: یا رسول الله پدر و مادرم قربانت، شما از وضع من کاملاً اطلاع دارید. تمام ثروت من عبارت است از یک شمشیر، یک زره و یک شتر. فرمود: تو مرد جنگ و جهادی و بدون شمشیر نمی‌توانی در راه خدا جهاد کنی، شمشیر از لوازم و احتیاجات ضروری تو است. شتر نیز از ضروریات زندگی تو محسوب می‌شود، باید به وسیله آن آبکشی کنی و امور اقتصادی خود و خانواده‌ات را تأمین کنی و برای اهل و عیالت کسب روزی نمایی و در مسافرت بارت را بر آن حمل کنی، تنها چیزی که می‌توانی از آن صرف نظر کنی همان زره است. من هم به تو سخت نمی‌گیرم و به همان زره اکتفا می‌نمایم.^۲

۲-۳- مراسم عقد و خواندن خطبه عقد در مسجد

پیغمبر (ص) به امیرالمؤمنین فرمودند: یا علی تو زودتر به مسجد برو و من نیز از عقب تو می‌آیم، تا در حضور مردم مراسم عقد را برگزار کنیم و خطبه بخوانیم. علی مسرور و خوشحال به جانب مسجد حرکت نمود. ابوبکر و عمر را در بین راه ملاقات کرد، آنها از جریان کار جويا شدند، گفت: رسول خدا دخترش را به من تزویج کرد، هم اکنون پیامبر در راه است تا در حضور جمعیت، مراسم عقد و خطبه خوانی را انجام دهد. پیغمبر (ص) در حالی که صورتش از سرور و شادمانی می‌درخشید به مسجد تشریف برد، و به بلال حبشی فرمودند: مهاجر و انصار را در مسجد جمع کن. هنگامی که مردم جمع شدند، بر فراز منبر رفت و پس از حمد و ثنای فرمود: ای مردم آگاه باشید که جبرئیل بر من نازل شد و از جانب خدا پیام آورد که مراسم عقد ازدواج علی و فاطمه (س) در عالم بالا و در حضور فرشتگان برگزار شده و دستور داده که در زمین نیز آن مراسم را انجام دهیم، و شما را بر آن گواه بگیرم. علی (ع) را خواست و فرمود یا علی پروردگار مرا امر فرموده که فاطمه را برای تو عقد کنم به پانصد مثقال نقره آیا راضی هستی؟ عرض کرد: یا رسول الله راضی هستم همه حضار مبارک باد گفتند سپس رسول خدا (ص) به منبر رفت خطبه عقد را ایراد فرمود.^۳

۲-۴- مهریه حضرت زهرا (س)

امام باقر (ع) می‌فرماید: مهریه فاطمه بر عهده علی یک پنجم دنیا و یک سوم بهشت و در زمین نیز چهار رود: فرات، نیل مصر، نهروان و نهر بلخ قرار داده شده است. (اما) ای محمد تو فاطمه را با پانصد درهم به ازدواج (علی) درآور تا در میان امت سنت شود.^۴

۱. داستانی بنیسی، مراسم عروسی و معجزات حضرت زهرا، ص ۲۹.

۲. علی آبادی، زندگانی حضرت زهرا (س) (ترجمه ج ۴۳ بحار الانوار)، ص ۴۰۹.

۳. همان، ص ۴۱۷.

۴. مجلسی، بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۱۱۳؛ سعادت پرور، کتاب جلوه نور، ص ۱۲۸.

حضرت زهرا دختر پیامبر اکرم، رئیس جامعه اسلامی و حاکم مطلق آن زمان بود و علی سردار درجه یک اسلام بود ببینید آن‌ها برای ما الگو هستند همان زمان هم جاهلانی بودند که مهر دخترانشان بسیار زیاد بود، مثلاً هزار شتر، یا یک میلیون مثقال طلا، آیا اینها از دختر پیامبر بالاتر بودند؟ پس ما باید از این بزرگان الگو بگیریم نه اینکه از جاهان مادی گرا تقلید کنیم. مهریه سنگین مال دوران جاهلیت است. پیامبر اکرم آن را منسوخ کرد. پیامبر از یک خانواده اعیانی است، خانواده او تقریباً اعیان‌ترین خانواده قریش بودند. خود ایشان هم که رئیس و رهبر جامعه بودند. چه اشکالی داشت دختر ایشان که بهترین دختر عالم است و خدای متعال او را سیده نساء العالمین من الاولین والآخرین نامیده است، مهریه‌اش بالا باشد؟ چرا ایشان مهریه چنین دختری را کم قرار دادند؟ که اسمش مهر السنه است. بنده گمان می‌کنم؛ آنکه اهل بیت به مهرالسنه مقید بودند یک جنبه نمادین است برای اینکه بین مردم مینا و پایه‌ای باشد برای عمل به آن؛ تا دچار مشکلات حاصل از زیاده‌روی نشوند.^۱ هیچ مهریه سنگینی مانع طلاق نمی‌شود و نشده است. آن چیزی که مانع طلاق می‌شود، اخلاق و رفتار نیکو و رعایت موازین اسلامی است.^۲

گزارش‌های متعددی، مهر السنه را برابر با دوازده و نیم اوقیه نقره دانسته‌اند. اوقیه، واحدی برای داد و ستد عرب‌ها در صدر اسلام و پیش از آن بوده و برابر با چهل درهم آن روزگار، ارزش داشته است.^۳ درهم نیز در روزگار قدیم، واحدی برای داد و ستد و نیز وزن کردن نقره و برخی داروها و اشیای قیمتی بوده است. مقدار درهم، در طول زمان، دست‌خوش تغییر و تحوّل بوده است؛ اما پس از تبدیل شدن آن به سکه رایج حکومت اسلامی در روزگار امویان، تا چندین قرن، مقدار آن، تفاوت نکرد و امام باقر (ع) و امام صادق (ع) نیز در برابر پرسش راویان، برابری هر اوقیه با چهل درهم را با همان درهم رایج اموی در زمان خود، اعلام داشته‌اند. وزن این درهم، معین و حدود سه گرم نقره است.^۴

بر این اساس، مهر السنه حدود هزار و پانصد گرم نقره می‌شود. و هر گرم نقره ۹۲۵ (یعنی باخالص ۹۲/۵ درصد) در زمان نگارش این نوشته (تیرماه ۱۴۰۰)، حدود هجده هزار تومان است. در نتیجه ارزش ریالی این مهر، حدود بیست و هفت میلیون تومان می‌شود که در حال حاضر، مهری اندک به شمار می‌آید و پرداخت آن دشوار نیست.

۲-۵- جهیزیه بهترین عروس عالم

بنابر گزارش شیخ طوسی در کتاب الامالی، جهیزیه از پول مهریه حضرت زهرا (س) تأمین شد. امام علی (ع) برای تأمین مهریه - که بین ۴۰۰ تا ۵۰۰ درهم ذکر کرده‌اند. زره خود را فروخت. پس از آنکه مهریه به دست پیامبر (ص) رسید، بی‌آنکه آن را بشمارد، اندکی از پول را به بلال داد تا برای فاطمه (س) عطر تهیه کند. پیامبر اکرم (ص) سپس باقیمانده پول را

۱. بانکی‌پور فرد، نقش و رسالت زن، ج ۳، ص ۳۷.

۲. همان، ص ۴۰.

۳. مؤلفان کتاب‌های غریب الحدیث و لغت و نیز فقیهان متقدم شیعه و اهل سنت، این برابری را ذکر کرده‌اند. خوش‌بختانه امام باقر ۷ و امام صادق ۷ نیز در چند حدیث، این تساوی را بیان کرده‌اند.

۴. به طور دقیق‌تر، وزن هر درهم، برابر با ۹۸۵/۲ گرم است.؛ ر.ک: حسینی مازندرانی، العقد المنیر، ص ۲۷۱.

برای تهیه وسایل مورد نیاز زندگی، به ابوبکر داد و عمار یاسر و چند تن از یاران خود را با او همراه ساخت. فرستادگان پیامبر (ص) از بازار بازگشتند و آن چه را برای حضرت زهرا (س) تهیه کرده بودند به قرار زیر بود:

۱. یک پیراهن به قیمت هفت درهم.
۲. روسری ای به بهای چهار درهم.
۳. یک قطیفه‌ی مشکی خیبری (حوله بزرگ).
۴. تختی که وسط آن را با لیف خرما بافته بودند.
۵. دو عدد تشک با روکشی از کتان مصری که یکی از آنها با لیف خرما و دیگری با پشم گوسفند پر شده بود.
۶. چهار بالش - یا متکا، از چرم طائف.
۷. پرده‌ای از جنس پشم.
۸. حصیری با بافت یمن.
۹. یک آسیای دستی.
۱۰. طشت مسی برای شستن لباس.
۱۱. مشک آبی از جنس پوست.
۱۲. ظرف مخصوص شیر - که از جنس چوب می‌تراشیدند.
۱۳. ظرفی برای آبخوری.
۱۴. آفتابه‌ای قیراندود.
۱۵. سبوی سبز رنگ - که در آن روغن، آرد یا چیزهایی دیگر نگهداری می‌کردند.
۱۶. دو کوزه‌ی کوچک سفالی.^۱

و مرحوم ابن شهر آشوب، بر طبق روایتی، به سیاهه بالا، دو قلم دیگر هم اضافه کرده، به شرح زیر:

۱۷. یک قطعه پوست چرمی برای فرش.
 ۱۸. یک چادر از پارچه‌های بافت قطر، یا قطران.
- و فرستادگان پیامبر، اشیاء فوق را برداشته به خانه پیامبر آوردند و پیامبر خدا یک یک آنها را برمی‌داشت و پشت و روی آن را می‌نگریست و می‌گفت: خدا اینها را برای اهل بیت مبارک کند.

جهیزیه فاطمه زهرا به قدری بود که شاید دو نفر آدم با دست می‌توانستند از این خانه بردارند ببرند آن خانه، ببینید افتخار این هاست، ارزش این هاست، آیا پیامبر اکرم نمی‌توانستند یک جهیزیه مفصل تشکیل دهند؟ اگر پیامبر اشاره می‌کردند، مسلمانانی که بعضی‌هایشان آدم‌های متمکن و پولداری بودند، از خدا می‌خواستند که بیایند، یک هدیه بدهند، کمکی بکنند، ولی رسول الله این کار را نکردند؛ چرا نکردند؟ این برای این است که من و شما یاد بگیریم و الا بنشینیم و تعریف کنیم و

۱. مجلسی، زندگانی حضرت زهرا (س) (ترجمه ج ۴۳ بحار الانوار)، ص ۳۶۱.

خوشمان بیاید و بعد هم یاد نگیریم چه فایده‌ای دارد. مهریه و جهیزیه سنگین از زواید زندگی است. جهیزیه را منع نمی‌کنیم؛ لازم است؛ اما اسراف کردن در جهیزیه و وسعت دادن و زیاده‌روی کردن در آن تا حدی که خانواده عروس خودشان را به زحمت بیاندازند؛ درست نیست. مهریه زیاد و جهیزیه سنگین هیچ دختری را خوشبخت نمی‌کند و هیچ خانواده‌ای را به آرامش و سکون و اعتماد لازم نمی‌رساند و جز اینکه ایجاد درد سر می‌کند، فایده دیگری ندارد.^۱

۲-۶- ولیمه و مراسم عروسی

امیرالمؤمنین علی (ع) می‌فرماید: رسول خدا (ص) به من گفت: ای علی! غذای فراوانی برای عروسی و خانواده‌ات تدارک کن. و سپس فرمود: گوشت و نان را من می‌دهم، خرما و روغن به عهده‌ی تو. من خرما و روغن فراهم کردم و نزد پیامبر بردم، آن حضرت آستین‌های لباسش را بالا زد و خرما را تمیز کرده در روغن ریخت و غذایی درست کرد که آن را «حیس» می‌گفتند، و گوسفند فربه‌ی ذبح کرد، و نان فراوانی تدارک نمود، سپس به من گفت: هر کس را که دوست داری دعوت کن.^۲

امیرالمؤمنین علی (ع) می‌فرماید: پس وارد مسجد شدم و دیدم که مسجد پر از صحابه‌ی پیامبر است، حیا کردم که در میان آن جمع عده‌ای را دعوت کنم و عده‌ای را دعوت ننمایم، پس بر یک بلندی قرار گرفتم و خطاب به همه گفتم: همه‌ی شما را به صرف ولیمه‌ی عروسی فاطمه (س) دعوت می‌کنم. آنان پذیرفتند و گروه گروه به طرف خانه‌ی پیامبر حرکت کردند و من از کثرت جمعیت و قلت غذا خجالت می‌کشیدم، وقتی رسول خدا (ص) از آنچه که در ذهن من می‌گذشت مطلع گردید، گفت: ای علی! من دعا می‌کنم که خدا به غذای شما برکت بدهد. علی (ع) گفت: آن جمعیت که تعداد آنها بیش از چهار هزار نفر بود همگی از غذا و آبی که فراهم کرده بودیم خوردند و نوشیدند و سیر شدند ولی از غذا چیزی کم نشد.^۳

سپس پیامبر دستور داد تا کاسه‌هایی را پر از غذا کردند و آنها را برای زنان خویش فرستاد و کاسه‌ای نیز پر از غذا کرد و فرمود: این کاسه نیز برای علی و فاطمه بماند.^۴

شب که فرا رسید پیامبر (ص) به سلمان فرمود: بغله شهبایم (استرسفیدم) را بیاور و پس از آماده شدن، پیامبر (ص) فاطمه (س) را بر مرکب خود سوار کرده تا به خانه علی ببرد. پس سلمان افسار مرکب را در دست گرفته و رسول خدا در پشت سر او قرار گرفته بود، هم‌چنان که به راه خود ادامه می‌دادند ناگهان از پشت سر، سر و صدایی به گوشش رسید، نگاه کرد دید جبرئیل و میکائیل و اسرافیل هستند که به همراه گروهی از فرشتگان به زمین فرود آمده‌اند. پیامبر (ص) فرمود: ای جبرئیل! برای چه نازل شده‌اید؟ در پاسخ گفت: ای رسول خدا (ص) آمده‌ایم تا فاطمه (س) را به خانه علی ببریم، پس جبرئیل تکبیر گفت و میکائیل نیز تکبیر گفت و اسرافیل چنین کرد و سایر فرشتگان به دنبال این سه فرشته تکبیر سر دادند و به دنبال آنها

۱. بانکی‌پور فرد، کتاب نقش و رسالت زن، ج ۳، ص ۴۰.

۲. قزوینی، فاطمه زهرا (س) از ولادت تا شهادت، ص ۳۶۴.

۳. همان، ص ۳۶۴ و ۳۶۵.

۴. همان، ص ۳۶۵.

پیامبر(ص) تکبیر گفته و در آخر سلمان فارسی آوای تکبیر را سر داد و از آن پس در مراسم عروسی و بردن عروس به خانه شوهر، تکبیر گفتن سنت شد.^۱

جابر گوید: پیامبر(ص) و حمزه، عقیل و جعفر و سایر اهل بیت نیز در پشت سر فاطمه(س) در حالی که شمشیرهای خود را کشیده بودند، به راه افتادند و زنان پیامبر(ص) به همراه دیگر زنان در پیشاپیش کاروان شادی حرکت کرده و ام سلمه و حفصه و معاذه مادر سعد سروده‌ای می‌خواندند و در سایر زنان با تکرار مصراع اول شادی خود را اظهار می‌کردند و سپس تکبیر سر می‌دادند تا این که داخل خانه علی شدند.^۲ نقل شده که پیامبر(ص) به دختران عبدالمطلب و زنان مهاجرین و انصار دستور داد تا به همراه فاطمه(س) بوده و شادی کنان رجز بخوانند و تکبیر بگویند و سخنی که مورد رضای خدا نیست بر زبان جاری نسازند.^۳

نوشته‌اند بعد از مراسم شادی و سرود خوانی در پایان مراسم، رسول گرامی اسلام(ص) خود وارد حجله عروس شد و علی(ع) را به آن جا خواند و دست دخترش فاطمه(س) را گرفت و در دست علی(ع) گذاشت و این چنین دعا کرد: «خداوندا این دو تن، نزد من از همه محبوب‌ترند. پروردگارا، تو نیز ایشان را دوست بدار و نسل شان را با برکت و فرخنده فرما او از سوی خود محافظتی برایشان بگمار. من این دو و فرزندان شان را از شرّ شیطان در پناه تو قرار می‌دهم. بارالها، پلیدی را از آنان بزدای و این عروسی و وصلت را برایشان فرخنده ساز.»^۴

سه روز پس از عروسی، پیامبر اسلام(ص) به خانه‌ی فاطمه(س) آمد و احوال او را جویا شد و از او پرسید: «شوهرت را چگونه یافتی؟» حضرت فاطمه فرمود: «پدر جان شوهرم را بهترین شوهر یافتم، ولی جمعی از زنان قریش نزد من آمدند و به من گفتند: رسول خدا تو را به ازدواج مردی تهی دست در آورده است. پیامبر(ص) فرمود: «سوگند به خدا در خیر خواهی تو کوتاهی نکردم، شوهر تو در تقدّم به اسلام از همه پیش‌تر است و در علم، از همه عالم‌تر، و در حلم از همه بردبارتر است.» سپس به حضرت فاطمه(س) سفارش کرد: «دخترم شوهر تو نیکو شوهری است در همه‌ی امور او را اطاعت کن.» و رو به علی(ع) کرد و فرمود: «با همسرت مدارا و مهربانی کن.»^۵

حضرت علی(ع) می‌گویند: «سوگند به خدا، هیچ‌گاه او را خشمگین و مجبور به کاری نکردم تا آن زمان که خداوند روح او را به سوی خود قبض کرد، و او نیز هیچ‌گاه مرا ناراحت نکرد و از من نافرمانی ننمود، و من هر زمان به او نگاه می‌کردم همه‌ی اندوه‌ها و رنج‌هایم برطرف می‌شد.»^۱

۱. مروجی طبسی، فاطمه(س) الگوی حیات زیبا، به نقل از کشف الغمه، ج ۱، ص ۳۶۸.

۲. همان، به نقل از بحار الأنوار، ج ۴۳، ص ۱۱۵.

۳. همان.

۴. داستانی بنیسی، مراسم عروسی و معجزات حضرت زهرا، ص ۷۱، ص ۶۷.

۵. همان، ص ۷۲؛ قمی، بیت الاحزان، ص ۶۲.

۳- زندگی حضرت زهرا (س) بعد از ازدواج

زندگی مشترک علی و فاطمه (ع) از تجملات مادی خالی بود، اما لبریز از عشق و آرامش بود.

۳-۱- اصل مورد توجه در زندگی مشترک حضرت زهرا (س)

حضرت زهرا (س) اصل را در زندگی مشترک و وصول به فضایل و کسب ملکات و جلب رضایت خدا و رسولش می‌دانست نه آنچه را که عامه مردم بدان سرگرمی و دلخوشی دارند.^۲

محمدبن قیس می‌گوید: پیامبر اکرم (ص) هرگاه از سفر باز می‌گشت ابتدا به خانه فاطمه (س) وارد می‌شد و مقدار زیادی در آنجا مکث می‌کرد، یک بار که حضرتش به سفر رفت فاطمه برای پدر بزرگوار و شوهرش خود را با دو خلخال نقره و دستبند و گردنبند و گوشواره زینت کرده و پرده‌ای در منزل آویزان نمود هنگامی که رسول الله از سفر بازگشت به خانه وی وارد شد اصحاب پشت در ایستاده ولی به خاطر اینکه می‌دانستند حضرت زیاد مکث خواهد کرد نمی‌دانستند بایستند یا بروند ولی رسول الله در حالی که آثار غضبی از صورت مبارکش نمایان بود زود از خانه ایشان خارج شد او به مسجد رفت و بر منبر نشست فاطمه گمان کرد که اینکار رسول الله به جهت دیدن دو خلخال و گردنبند و دو گوشواره و پرده است لذا آنها را در آورد و خدمت رسول الله فرستاد و به حضرتش پیغام داد که دخترت پر تو سلام می‌فرستد و می‌گوید این‌ها را در راه خدا انفاق کنید وقتی پیک خدمت حضرت رسول رسید و پیغام فاطمه را رساند، رسول خدا سه بار فرمود کاری که از او انتظار می‌رفت انجام داد، پدرش به فدایش باد، دنیا از آن محمد و آل محمد نیست، اگر دنیا در نزد خداوند به اندازه بال پشه‌ای ارزش داشت هرگز به مقدار جرعه آبی به کافر نمی‌نوشانید، سپس برخاست و به منزل فاطمه وارد شد.^۳

فاطمه به ما آموخت که ارزش و منزلت آدمی به تجملات و تشریفات و لباس فاخر و آرایش‌های ظاهری نیست بلکه ارزش انسان به تعالی روح، در سایه جلب رضایت خداوند و ولی امر مسلمین است.

۳-۲- کم مؤونگی در زندگی فاطمه (س)

تفسیر ثعلبی از امام صادق (ع) و تفسیر قشیری از جابر انصاری نقل کرده‌اند که، پیامبر اکرم فاطمه را دید در حالی که لباسی از جلّ شتر بر تن داشت با دست‌های مبارکش آسیاب می‌کرد و فرزندش را شیر می‌داد اشک از چشمان مبارکه رسول الله جاری شد و فرمود: دخترم تلخی دنیا را به خاطر شیرینی و حلاوت آخرت تحمل کن^۴ و فاطمه عرض کرد: ای رسول الله حمد و ستایش برای خداوند به خاطر نعمت‌های ظاهریش و شکر برای خداوند به خاطر نعمت‌های باطنیش.^۵

۱. قمی، بیت الاحزان، ص ۶۳.

۲. سعادت پرور، جلوه نور، ص ۱۲۸.

۳. لو كانت الدنيا تعدل عند الله جناح بعوضة، ما سقى كافراً منها شربة ماء...؛ مجلسی، بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۲۰.

۴. تَعَجَّلِي مَرَاةَ الدُّنْيَا بِحَلَاوَةِ الْآخِرَةِ.

۵. اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ عَلَى نِعْمَائِهِ وَالشُّكْرُ لِلّٰهِ عَلَى آلَائِهِ؛ مجلسی، بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۸۵؛ کرمی فریدنی، سیما و سیره ریحانه پیامبر، ص ۵۳۲، ص ۱۳۱.

و در روایت مبسوطی نقل شده است؛ هنگامی که آیات ۴۳ و ۴۴ سوره حجر بر پیامبر اکرم نازل شد «همانا جهنم وعده‌گاه همه آنان (ابلیس و یارانش) است، که آن را هفت در است و برای هر در گروه معین از آنان تقسیم شده اند.» پیامبر اکرم گریست و اصحاب نیز گریه کردند و نمی‌دانستند که جبرئیل چه آیه‌ای نازل کرده و آنان به خود جرات تکلم نمی‌دادند ولی از آنجا که پیامبر اکرم وقتی فاطمه را می‌دید مسرور می‌شد، سلمان به در خانه ایشان رفت و دید حضرتش مشغول آسیاب کردن جو است و در آن هنگام می‌فرماید: «مَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ»^۱ و آنچه نزد خدا است بهتر و پایدارتر است.

به حضرت سلام کرد و خبر گریه پیامبر اکرم را به او داد، حضرتش چادر کهنه‌ای که ۱۲ وصله با لیف خرما داشت به خود پیچید و هنگامی که حضرت خارج شد، سلمان فارسی می‌گوید: حضرت فاطمه را دیدم که چادری و صله دار و ساده بر سر داشت شگفت زده شدم گفتم خدایا دختران پادشاهان ایرانی و قیصر روم بر کرسی‌های طلایی می‌نشینند و پارچه‌های زربفت بر تن می‌کنند و ه که این دختر رسول خدا است! نه چادرهای گران قیمت بر سر دارد و نه لباس‌های زیبا!!!

آن حضرت فکرم را خواند و فرمود: «سلمان خداونده بزرگ لباس‌های زینتی و تخت‌های طلایی را برای ما در روز قیامت ذخیره کرده است.^۲» حضرت زهرا سپس به خدمت پدر رفت و شگفتی و تعجب سلمان را بیان کرد: «ای رسول خدا سلمان از ساده پوشی و ساده‌زیستی من شگفت زده شده؛ سوگند به خدایی که تو را مبعوث فرمود مدت ۵ سال است فرش خانه ما پوست گوسفندی است و بالش ما پوستی است که از لیف خرما پر شده است.^۳» آنگاه رسول خدا به سلمان فرمود: «همانا دخترم در زمره سبقت گیرندگان به سوی خدا است.^۴» سپس پیامبر اکرم فرمود سلمان دخترم از پیشتان در زهد و تقوا است...^۵

توقعات مادی زیاد و بالا، آرامش را از انسان می‌گیرد و موجب ناراحتی خود انسان می‌شود و اگر انسان توقع خودش را از زندگی، توقع کمی قرار دهد، می‌تواند با آرامش راه هدایت و سعادت را بیابد.

اگر جوانان زندگی خداپسندانه علی و فاطمه را الگوی خود قرار دهند به راحتی ازدواج می‌کنند و در کنار هم با آرامش به سعادت دنیا و آخرت می‌رسند.

۱. قصص: ۶۰.

۲. یا سلمان! إن الله ذخر لنا الثياب والكراسي ليوم آخر.

۳. یا رسول الله، إن سلمان تعجب من لباسی، فوالذی بعثک بالحق نبیا ما لی ولعلی من ذم خمس سنین إلا (مسک) کبش، تغلف علیه بالنهار بعبیرنا، فإذا کان اللیل اقر شناه، وإن مرقتنا لمن آدم حشوها لیف النخل.

۴. مجلسی، بحارالانوار، ج ۸، ص ۳۰۳، ح ۶۱؛ سلیمان بحرانی، تفسیر برهان، ج ۲۳، ص ۳۴۶.

۵. مجلسی، بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۸۷.

۳-۳- ساده زیستی، مشی اقتصادی فاطمه(س)

فاطمه در خانه کارهای متعددی دارد که خود را موظف به انجام دادنش می‌داند از کشیدن آب از چاه و آوردن به خانه، تا رفت و روب و نظافت، از آرد کردن گندم و جو تا تهیه غذا و پخت نان از وصله زدن لباس تا بافتن پارچه و تهیه پیراهن برای فرزندان؛ او بزرگ‌ترین بانوی اسلام، دختر خاتم‌الانبیا و همسر خاتم‌الاولیا بود ولی در تمام مدت عمر کوتاه خود به مانند بسیاری از زنان اشراف، خامی نکرد حتی آن روز که خدمتکاری به خانه آورد، کارهای خانه را با او قسمت کرد، یک روز از آن فضا و یک روز از آن زهرا.^۱

با کاوش در زندگی حضرت زهرا به روشنی در می‌یابیم که زندگی وی حتی پس از دستیابی به دارایی فراوان به ویژه پس از پیروزی بر یهودیان بنی‌نضیر و فتح خیبر و مالکیت فدک، مشی اقتصادی فاطمه تغییری نکرد، با اینکه درآمد فراوان فدک به روایتی که افزون بر ۲۴ هزار دینار و به نقلی سالانه ۷۰ هزار دینار بود.^۲ ولی حضرت زهرا با این درآمد، نه خانه اش را مرمت کرد و نه کاخی بنا نهاد و نه لباس حریر و دیبا پوشید و نه در پی دستیابی به چیزهای گرانبها برای خود بر آمد، بلکه همه آنچه داشت را میان فقیران و مستمندان و در راه دعوت مردم به پرستش خدا و گسترش دین اسلام هزینه کرد.

همسرش علی نیز چنین بود وی چند حلقه قنات در ینبع حفر کرد و به آب رساند و سپس همه آنها را وقف حاجیان نمود.^۳ زکات اموال آن بزرگوار سالانه به ۴۰ هزار دینار می‌رسید و تنها همین مقدار برای تامین زندگی همه خاندان بنی‌هاشم کافی بود، اگر نگوئیم جمعیت انبوهی از دیگر مردم را نیز بسنده بود.^۴ و هیچگاه فاطمه به حضرت علی اعتراض نکرد.

۱. عاملی، وسایل الشیعه، ج ۱۷، ص ۶۴۲، ص ۲۸۶.

۲. قمی، سفینه البحار، ج ۷، ص ۴۵؛ بحرانی اصفهانی، عوالم العلوم و المعارف، ج ۱۱، ص ۱۳۰.

۳. شهر آشوب، مناقب آل ابی طالب، ج ۱، ص ۳۸۸؛

۴. بلاذری، انساب الاشراف، ج ۲، ص ۱۱۷؛ شیبانی، اسد الغابه، ج ۴، ص ۲۳؛ هیثمی، مجمع الزوائد، ج ۹، ص ۱۲۳؛ طاووس، کشف

المحجه، ص ۱۳۳؛ مجلسی، بحار الانوار، ص ۴۳؛ حکیم، کتاب زندگانی و سیره حضرت زهرا، ص ۸۹.

۳-۴- زندگی زاهدانه و شوهرداری جهادگونه

حضرت زهرا زندگی زاهدانه و شوهرداری جهادگونه داشت. مراسم ازدواج و جهیزیه‌اش در نهایت سادگی و زندگی‌اش زاهدانه و فقیرانه بود و با تلاش فراوان و صبوری بار زندگی را اکثر اوقات به تنهایی به دوش می‌کشید چون فاطمه زهرا با بزرگترین شخصیت اسلام زندگی می‌کرد که بی‌تردید برترین جایگاه را پس از پیامبر گرانمایه داشت و همه آرمانش پیشرفت اسلام و دفاع از این آیین مقدس بود و در آن زمان سپاهیان اسلام همواره در آماده باش کامل قرار داشتند و اوضاع بسیار حساس و مهم بود و هر سال جنگ‌های خانمان برانداز با دشمنان به وقوع می‌پیوست و علی در بیشتر آن نبردها شرکت داشت و زهرای اطهر با فراهم آوردن فضای گرم و محبت‌مطلوب در خانواده در پاداش جهاد و مبارزه علی سهم بزرگ داشت؛ زیرا جهاد زن خوب شوهرداری کردن است. «جِهَادُ الْمَرْأَةِ حُسْنُ التَّبَعْلِ»؛ یعنی ثواب مجاهدت آن جوانی را که رفته توی میدان جنگ و جان خودش را کف دستش گرفته، به خاطر این کار، به این زن می‌دهند؛ چون این کار هم زحمتش کمتر از آن نیست.^۲

حضرت زهرا در شرایط اقتصادی سخت و با وجود فرزندان کوچک به شدت مراعات شرایط مالی همسرش را می‌کرد. حضرت علی در یکی از روزهای گرم شهر مدینه وارد منزل شدند و از فاطمه پرسید: غذایی در منزل موجود است تا رفع گرسنگی نمایم؟ حضرت زهرا (س) پاسخ داد: در خانه چیزی نداریم و من دو روز است که بهانه‌های مختلف فرزندانم حسن و حسین را به گونه‌ای سرگرم می‌کنم تا بی‌تابی زیاد نکنند^۳ علی (ع) فرمود: فاطمه چرا مرا آگاه نکردی تا برایتان چیزی فراهم کنم؟ حضرت زهرا (س) گفت: ای ابوالحسن من از خدای خود شرم دارم که تو را برای فراهم کردن چیزی که نمی‌توانی وادار کنم.^۴

زن باید ضرورت‌های مرد را درک کند و به او فشار روحی و اخلاقی وارد نسازد کاری نکند که او در امر زندگی مستأصل شود و خدای ناکرده متوسل به راه‌های خلاف و نادرست شود، باید او را به ایستادگی و مقاومت در میادین زندگی تشویق کند و اگر چنانچه کار او مستلزم این است که مثلاً نمی‌تواند یک مقداری به وضع خانواده رسیدگی کند این را مرتب به رخ او نکشد.^۵

۳-۵- خانه‌داری و ایفای نقش مادری در مکتب حضرت زهرا (س)

فاطمه (س) کار کردن در محیط خانه را عین عبادت می‌داند و در احادیثی فرموده‌اند:

۱. عاملی، وسائل الشیعه، ج ۲۰، ص ۲۱۱.

۲. بانکی‌پور فرد، نقش و رسالت زن، ج ۳، ص ۱۲۸.

۳. مَا عِنْدَنَا شَيْءٌ وَإِنِّي مُنْتَدُّ يَوْمَيْنِ أَعْلَلُ الْحَسْنَ وَالْحُسَيْنَ.

۴. مجلسی، بحارالانوار، ج ۴۱، ص ۲۵۷؛ حلی، کشف‌الیقین، ص ۱۷۳ و ۱۷۴؛ شهر آشوب، مناقب آل ابی طالب، ج ۲، ص ۷۴؛ دشتی، کتاب فرهنگ

سخنان فاطمه، ص ۲۵۶؛ حکیم، درسنامه زندگانی و سیره حضرت زهرا، ص ۹۰.

۵. بانکی‌پور فرد، نقش و رسالت زن، ج ۳، ص ۱۲۵.

هیچ زنی نیست که دیگک غذايش را بشويد مگر آنکه خداوند او را از گناهان و خطاها می‌شوید؛ هیچ زنی نیست که هنگام نان پختن عرق کند مگر آنکه خداوند بین او و جهنم هفت خندق قرار دهد؛ هیچ زنی نیست که لباس بیافد (بدوزد) مگر آنکه خداوند برای هر نخی صد حسنه می‌نویسد و صد گناه محو می‌کند هیچ زنی نیست موی فرزندان خود شانه بزند و لباس آنان را بشوید، مگر آنکه خداوند برای هر مویی حسنه‌ای بنویسد و برای هر موی گناهی را پاک کند و او را در چشم مردم زینت دهد.

بلال می‌گوید: روزی حضرت زهرا را دیدم که مشغول آسیاب کردن گندم بود در این هنگام فرزندش حسین گریه و بی‌تابی می‌کرد خدمتشان عرض کردم برای کمک به شما آسیاب کنم یا بچه را آرام نمایم حضرت فرمود من به آرام کردن فرزند اولی هستم شما آسیاب را بچرخانید.^۱ این الگوی مناسب برای شغل مقدس خانه‌داری و ایفای نقش مادری و توجه به نیازهای عاطفی کودک است با این کار حضرت زهرا توجه به رضایت خاطر و مطلوبیت فرزند شیرخوارش را به ادامه کار منزل ترجیح دادند و نتیجه آن شد که بهترین اسوه‌های اخلاقی را به جامعه بشری تقدیم کردند. در افکار فمینیستی، مادر خانه دار دائماً به چالش کشیده می‌شود و کم ارزش تلقی می‌شود و مردم معمولاً از او می‌پرسند در خانه چه می‌کنی؟ لذا مادران برای بیرون رفتن از این فشار روحی ترجیح می‌دهند شغلی در خارج از منزل داشته باشند و فرزندان خود را به مهد کودک می‌سپارند، استرسی که بچه‌های مهد کودکی احساس می‌کنند فقط مربوط به کیفیت مهد کودک نمی‌شود، جدایی طولانی مدت از والدین خود اضطراب آفرین است، صرف نظر از اینکه مهد کودک در چه سطح کیفی قرار داشته باشد.^۲ شغل اصلی و اولیه زن، زن خانه بودن است، این تحقیر زن نیست، این احترام زن است، این تجلیل زن است، زن محیط خانه را، یعنی آن محل رشد گیاه انسان را مرتب می‌کند، آماده می‌کند، مرد هم وظیفه‌اش این است که برود بیرون کار بکند و وسیله تغذیه این محیط را فراهم کند.^۳ زن می‌تواند به عنوان یک مبارز، یک سلحشور، یک مجاهد فی سبیل الله، در صحنه جامعه ظاهر بشود. البته در حالی، همه این تلاش‌ها و فعالیت‌ها برای وی جایز و مباح و مطلوب است که استحکام بنای خانواده را تحت تاثیر قرار ندهد.^۴

برخی می‌گویند از لحاظ اقتصادی امکان آن نیست که مادران در خانه بمانند، می‌گویند زنان باید وارد بازار کار بشوند و مولد باشند. اما آیا چیزی پرثمرتر از آن است که انسان فرزندان مهربان با محبت و با اخلاق تربیت کند؟ آنچه از لحاظ اقتصادی توانش را نداریم، جامعه‌ای پر از مشکل، خشونت، اعتیاد و طلاق است.^۵

۱. طبری، ذخایرالعقبی، ص ۶۱.

۲. جنووزه، آرکلین، پاتای، پایی نژاد، مورانا، کوثرچ، کتاب فمینیسم در ترازوی نقد، ص ۱۰۹.

۳. پناهیان، کتاب قدرت و شکوه زن، ص ۶۹.

۴. بانکی‌پور فرد، نقش و رسالت زن، ج ۳، ص ۵۲.

۵. جنووزه، آرکلین، پاتای، پایی نژاد، مورانا، کوثرچ، کتاب فمینیسم در ترازوی نقد، ص ۷۵.

۴- عبادات و اذکار حضرت زهرا (س)

در سیره‌ی عملی حضرت زهرا نقش منابع غیر مادی در اقتصاد اسلامی مهم‌تر از منابع اقتصادی است که آن حضرت بهترین شکل معقول و منطقی را جهت استفاده از آن‌ها به کار گرفته است. از آن جمله؛ شکرگزاری، دعا و کمک گرفتن از ذکر خداوند و... را برای رفع نیازمندی‌های مادی خانواده، بکار می‌گیرد و بیشترین رضایت خاطر را برای اعضای آن ایجاد می‌کند. ایشان با دعا در حق دیگران برکات زیادی به زندگی خود می‌آورد.

امام حسن مجتبی گوید: مادرم را دیدم که در نیمه شب مؤمنین را دعا می‌کند و برای خودش دعا نمی‌کند، گفتم: مادر جان چرا برای خودت دعا نمی‌کنی؟ مادرم فرمود: پسر من اول همسایه سپس خانه.^۱

بر طبق روایات دعای دیگران در حق ما از دعای خود ما در حق ما مؤثرتر است. در روایتی از امام صادق (ع) آمده است: اگر شخصی در پشت سر برادر مؤمنش برای او دعا کند، از عرش ندا می‌شود: برای تو صد هزار برابر مثل او است. این در حالی است که اگر برای خودش دعا می‌کرد، فقط به اندازه همان یک دعایش به او داده می‌شد. پس دعای تضمین شده‌ای که صد هزار برابر آن داده می‌شود بهتر است از دعایی است که معلوم نیست مستجاب بشود یا نشود.^۲ آن حضرت در تنگناهای اقتصادی و فشار زیاد کار، به توصیه رسول اکرم به دعا و اذکار خاصی پناه می‌برد.

در کتاب دعوت راوندی از سوید بن غفله نقل شده که: پسرش امام حسن (ع) می‌گوید من دیدم: برای علی (ع) گرفتاری پیش آمد کرد، لذا فاطمه زهراء (س) برای رفع مشکل خدمت رسول خدا (ص) رفت و در زد. پیامبر فرمودند: صدای راه رفتن حبیب‌ام، فاطمه (س) را از پشت در می‌شنوم. ای ام ایمن! برخیز و بین کیست. ام ایمن برخاست و در را گشود، پس فاطمه (س) وارد شد. پیامبر (ص) فرمود: فاطمه جان! در ساعتی به سراغ من آمده‌ای که هیچ‌گاه در این ساعت‌ها سابقه نداشت به دیدن من بیائی. صدیقه طاهره عرض کرد: ای رسول خدا! طعام ملائکه در نزد پرودگار چیست؟ فرمودند: حمد و ستایش کردن، عرض کرد: طعام ما چیست؟ رسول اکرم فرمودند: قسم به آن کس که جانم در قبضه قدرت اوست یک ماه است که در منزل ما برای طبخ طعام آتشی افروخته نشده است، ولی فاطمه جان! به تو پنج کلمه یاد می‌دهم که جبرئیل آن را به من یاد داده. فاطمه (س) سؤال کردند: یا رسول الله! آن پنج کلمه چیست؟ فرمود:

«يَا رَبَّ الْأُولِينَ وَ الْأَخْرِينَ يَا ذَا الْقُوَّةِ الْمَتِينِ وَ يَا رَاحِمَ الْمَسَاكِينِ وَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ». ای پرودگار اولین و آخرین، و ای صاحب نیرویی سخت استوار، ای مهربان نسبت به مساکین، و ای مهربان‌ترین مهربان.

۱. عَنِ الْحَسَنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: رَأَيْتُ أُمَّي ... تَدْعُو لِلْمُؤْمِنِينَ وَ لَا تَدْعُو لِنَفْسِي فَقُلْتُ: يَا أُمَّاهُ لِمَ لَا تَدْعِينَ لِنَفْسِيكَ؟ ... قَالَتْ عَلَيْهَا السَّلَامُ: يَا بَنِي! الْجَارُ ثُمَّ

الذَّارُ. مجلسی، بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۸۲.

۲. إِذَا دَعَا الرَّجُلُ لِأَخِيهِ بَطَّحَ الْعَيْبُ نُودِي مِنَ الْعَرْشِ وَ لَكَ مِائَةٌ أَلْفٍ ضِعْفٍ مِثْلِهِ وَ إِذَا دَعَا لِنَفْسِهِ كَانَتْ لَهُ وَاحِدَةٌ. فَمِائَةٌ أَلْفٍ مَضْمُونَةٌ خَيْرٌ مِنْ وَاحِدَةٍ لَا يَذَرِي يُسْتَجَابُ لَهُ أُمَّ لَأ. شيخ صدوق، من لا يحضره الفقيه، ج ۲، ص ۲۱۲.

فاطمه زهرا (س) با خوشحالی به طرف منزل برگشت. علی (ع) سؤال فرمودند: پدر و مادرم فدای تو باد، با خود چه آورده‌ای؟ عرض کرد: برای دنیا رفتم ولی توشه آخرت آوردم. حضرت علی (ع) فرمودند: خیر پیش، خیر پیش، هر چه آورده‌ای خیر است.^۱

و همچنین از امیرمومنان امام علی (ع) نقل شده، که فرمودند: «یکی از پادشاهان عجم برده‌ای به پیامبر (ص) هدیه نمود، من به فاطمه (س) گفتم نزد رسول خدا (ص) برو و خدمتگزاری برای خود درخواست کن. زهرا نزد رسول خدا رفت و این موضوع را با ایشان در میان گذارد، پیامبر (ص) فرمودند: «فاطمه جان! چیزی به تو دهم که برایت از خادم و آنچه در دنیاست بهتر باشد؛ بعد از نماز، ۳۴ بار الله اکبر و ۳۳ مرتبه الحمد لله و ۳۳ بار سبحان الله بگو. آنگاه این اذکار سه گانه را با «لااله الا الله» پایان بخش، و این برای تو از آنچه خواسته‌ای و از دنیا و آنچه در دنیا است بهتر خواهد بود.»^۲

نتیجه گیری

با توجه به مشی اقتصادی حضرت زهرا، زنان می‌توان با اتخاذ موارد ذیل، کمک شایانی در جهت مدیریت صحیح اقتصاد خانواده انجام داد:

۱. در امور زندگی، تمامی اعضای خانواده و خصوصاً پدر و مادر با هم صداقت داشته و در تصمیم‌گیری‌ها مشارکت کنند.
۲. واقع‌بینی و هماهنگی میان دخل و خرج و پرهیز از خریدن اقلام غیرضرور.
۳. حقوق و درآمد بر اساس اولویت بندی نیازها، خرج شوند.
۴. انتقال مطالب ارزشمند جهت تقویت روحیه قناعت به تمام اعضای خانواده توسط مادر.
۵. تشویق اعضای خانواده به کسب مهارت‌هایی که از طریق آن‌ها، هویت‌بخشی به اعضای خانواده و صرفه‌جویی در مخارج خانواده صورت گیرد.
۶. برنامه‌ریزی دراز مدت اقتصادی و آینده‌نگری با همفکری افراد خانواده.
۷. تربیت صحیح فرزندان و آشنا نمودن آن‌ها با مدیریت صحیح اقتصاد خانواده.
۸. آموزش فرزندان به گونه‌ای که بیاموزند که تفاوت‌های مادی، ملاک ارزش‌گذاری انسان‌ها نیستند.
۹. شرکت اعضای خانواده در جلسات اخلاقی علمای اسلام.
۱۰. تهیه لوازم زندگی در حد کفاف و دوری از چشم و هم‌چشمی.
۱۱. نگاه به زیر دستان، در امور مادی و پرهیز از اسراف و اشرافیگری.
۱۲. تقویت روحیه انفاق و ایثار و کمک به نیازمندان و همکاری و همیاری.
۱۳. ایجاد آرامش در محیط خانواده با ایمان و توکل و توسل به خداوند و شکرگزاری در همه اوقات زندگی.
۱۴. ارائه الگوی رفتاری مناسب از بین ائمه و اولیاء الهی.

۱. مجلسی، بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۱۵۲.

۲. کلینی، الکافی، ج ۲، ص ۳۴۲.

۱۵. اهمیت و اولویت دادن به شغل خانه‌داری و مادری در صورت شاغل بودن مادر.

فهرست منابع

*قرآن، مترجم: محمد مهدی فولادوند.

منابع فارسی

۱. اسحاقی، سید حسین، زنان و اقتصاد خانواده، از کتاب جهاد مبانی و راهبردهای جهاد اقتصادی، مرکز نشر هاجر، چاپ هشتم، ۱۳۹۰ ه.ش.
۲. بانکی‌پور فرد، امیرحسین، الگوی زن از نقش و رسالت زن، تهران، انتشارات انقلاب اسلامی، چاپ دوم، ۱۳۹۳ ه.ش.
۳. جایگاه و مسائل زنان در فرهنگ اسلام و تجدّد از نقش و رسالت زن، انتشارات انقلاب اسلامی، چاپ دوم، ۱۳۹۳ ه.ش.
۴. زن و خانواده از نقش و رسالت زن، انتشارات انقلاب اسلامی، چاپ دوم، ۱۳۹۳ ه.ش.
۵. پناهیان، علیرضا، قدرت و شکوه زن در کلام امام و رهبری، بیان معنوی، چاپ سوم، ۱۳۹۷ ه.ش.
۶. داستانی بنیسی، اسدالله، مراسم عروسی و معجزات حضرت زهرا، قیام، چاپ اول، ۱۳۷۳ ه.ق.
۷. دشتی، محمد، فرهنگ سخنان فاطمه، ایمان، ۱۳۹۳ ه.ش.
۸. سعادت پرور، علی، جلوه نور، تهران، احیاء تهران، ۱۳۷۹ ه.ش.
۹. سیدهاشم، رسولی محلاتی، زندگانی حضرت فاطمه و دختران آن حضرت، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۹۷ ه.ش.
۱۰. شهیدی، سیدجعفر، زندگانی فاطمه زهرا، تهران، مشعر، چاپ چهارم، ۱۳۹۰ ه.ش.
۱۱. کاظم قزوینی، سیدمحمد، فاطمه زهرا از ولادت تا شهادت، مرتضی، چاپ اول، ۱۳۸۴ ه.ش.
۱۲. کرمی فریدنی، سیما و سیره ریحانه پیامبر، دلیل ما، ۱۳۸۲ ه.ش.
۱۳. مجلسی، محمدباقر، زندگانی حضرت زهرا، مترجم و محقق: محمد روحانی علی‌آبادی تهران، مهام، ۱۳۷۷ ه.ش.
۱۴. مجموعه مقالات و سخنرانی‌های دومین کنگره بین‌المللی زن و انقلاب جهانی اسلام، انتشارات جمعیت زنان جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۶۸ ه.ش.
۱۵. محمد جواد، مروجی طبسی، فاطمه ۱۳ الگوی حیات زیبا، قم محمدجواد مروجی طبسی، ۱۳۸۰ ه.ش.
۱۶. محمدی ری شهری، محمد، دانشنامه امام مهدی، قم، مؤسسه دارالحدیث، ۱۳۹۳ ه.ش.

منابع عربی

۱. ابن اثیر شیبانی، علی بن محمد، اسد الغابه، بیروت - لبنان، دارالفکر، ۱۴۰۹ ه.ق.
۲. ابن بابویه، محمد بن علی، من لا یحضره الفقیه، تصحیح: علی اکبر غفاری، قم، جامعه‌المدرّسین فی الحوزة العلمیة بقم، مؤسسه النشر الإسلامی، ۱۳۶۳ ه.ش.

۳. بحرانی اصفهانی، عبدالله، عوالم العلوم و المعارف، محقق: محمدباقر بن مرتضی موحد ابطحی اصفهانی، قم، مدرسه الامام المهدي ۷، ۱۴۰۷ه.ق.
۴. بلاذری، احمد بن یحی، انساب الاشراف، بیروت، دارالفکر العربی، چاپ اول، ۱۴۱۷ه.ق.
۵. بن طاووس، علی بن موسی، کشف المحججه، مترجم: اسدالله مبشری، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۷۹ه.ش.
۶. جوزی، سبط بن، تذکره الخواص، منشورات الشریف الرضی، ۱۴۱۸ه.ق.
۷. حر عاملی، محمدبن حسن، وسائل الشیعه، کتابچی، چاپ دهم، ۱۳۸۶ه.ش.
۸. حسینی مازندرانی، سید موسی، العقد المنیر، تهران، کتابفروشی صدوق، چاپ دوم، ۱۳۸۲ه.ش.
۹. حکیم، سیدمندر، کتاب زندگانی و سیره حضرت زهرا، مرکز نشر هاجر، چاپ دو، ۱۳۹۲ه.ش.
۱۰. سلیمان بحرانی، سیدهاشم، تفسیر البرهان، مترجم: رضا ناظمیان و علی گنجیان و صادق خورشاه، کتاب صبح، ۱۳۸۹ه.ش.
۱۱. شهر آشوب، محمد بن علی بن، مناقب آل ابی طالب، ذوی القربی، ۱۳۸۹ه.ش.
۱۲. طبری، احمدبن عبدالله، ذخایر العقبی، قاهره، مکتب القدسی، ۱۳۵۶ه.ش.
۱۳. طبری شیعی، محمدبن جریر، دلائل الامامه، قم، بعثت، ۱۴۱۳ه.ق.
۱۴. طوسی، ابوجعفر محمدبن حسن، التذهیب الاحکام، دارالتعارف للمطبوعات، لبنان/بیروت، دارالتعارف للمطبوعات، ۱۴۱۲ه.ق.
۱۵. طوسی، ابوجعفر محمد بن حسن، الأمالی، مترجم: صادق حسن زاده، قم: اندیشه هادی، چاپ اول، ۱۳۸۸ه.ش.
۱۶. علامه حلی، حسن بن یوسف، درگاهی، حسین، کشف الیقین، شمس الضحی (وابسته به مؤسسه فرهنگی هنری شمس الضحی)، چاپ یک، ۱۳۹۴ه.ش.
۱۷. علی بن محمد شیبانی، ابن اثیر، اسد الغابه، محقق: محمد ابراهیم بناء و محمداحمد عاشور و محمود عبدالوهاب عابد، بیروت، داراحیاء التراث العربی، بی تا.
۱۸. علی بن موسی بن جعفر، کشف المحججه، مترجم: دکتر اسدالله مبشری، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۹۸ه.ش.
۱۹. قمی، عباس، بیت الاحزان، ترجمه و تحقیق: مجتبی خورشیدی، طوبای محبت، چاپ دهم، ۱۳۹۸ه.ش.
۲۰. قمی، عباس، سفینه البحار، تهران، فراهانی، ۱۳۶۳ه.ش.
۲۱. کلینی، محمدبن یعقوب، الکافی، قم، مؤسسه علمی فرهنگی دارالحدیث، سازمان چاپ و نشر، ۱۳۸۷ه.ش.
۲۲. مجلسی، محمدباقر بن محمدتقی، بحار الانوار، مصحح: محمدباقر محمودی و محمدتقی مصباح یزدی و محمدباقر بهبودی و...، محقق: عبدالزهراء علوی، لبنان، دار احیاء التراث العربی، بی تا.
۲۳. محمدبن زین الدین، ابن ابی جمهور، عوالی اللثالی، محقق مجتبی عراقی، قم، مؤسسه سید الشهداء، ۷، ۱۴۰۳ه.ق.
۲۴. محمدبن سعد، ابن سعد، الطبقات الکبری، محقق عطاء محمد عبدالقادر عطاء، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۱۰ه.ق.
۲۵. مسعودی، محمدفاضل، الاسرار الفاطمیة، محقق عادل علوی قم، مؤسسه فرهنگی و اطلاع رسانی تیان، ۱۳۸۷ه.ش.

۲۶. موحّد ابطحی اصفهانی، محمدباقر بن مرتضی، عوامل العلوم و المعارف، محقق: مدرسه الامام المهدی (عج)، قم، انتشارات مؤسسه الامام المهدی (عج)، ۱۳۸۲ ه.ش.

۲۷. هندی، متقی، بن حسام الدین، علی، کنز العمال، محقق: بکری حیانی، صفوة السقا، بیروت، مؤسسه الرساله، چاپ پنجم، ۱۴۰۱ ه.ق.

۲۸. هیشمی، علی بن ابی بکر، مجمع الزوائد، بیروت، مؤسسه المعارف، ۱۴۶ ه.ق.

منابع انگلیسی

۱. جنووزه، الیزابت فاکس؛ آرکلین، آلن؛ پاتای، دافنه؛ پایی نژاد، شهربانو؛ موراتا، ساچیکو؛ کوئرج، نورتا، فمینیسم در ترازوی نقد، مترجمان: منیره رضائی و فروغ ذکاوتی و زهرا ورمزیار و آزاده وجدانی، نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها، چاپ اول، ۱۳۹۰ ه.ش.